

AMSTERDAMSE KUNSTRAAD

Kunst, Culturele Diversiteit
en Inclusiviteit in Amsterdam
de volgende stap

“The consequence of the single story is this: It robs people of dignity. It makes our recognition of our equal humanity difficult. It emphasizes how we are different rather than how we are similar.”

Chimamanda Ngozi Adichie,
TEDGlobal 2009

Inhoudsopgave

Inleiding	04
Achtergrond	08
Geschiedenis	09
Inclusieve stad	09
Toegankelijkheid voor mensen met een beperking	11
Polarisatie	11
Hedendaags racisme	12
21 Aanbevelingen	14
Een inclusief kunstenplan	16
De jeugd heeft de toekomst	21
Kunst en cultuur tegen polarisatie	25
Colofon	29

Foto's cover:

Links: Foto: de Toneelmakerij © Bart Grietens

Rechts: Foto: Bijlmer Parktheater © Bart Grietens

AMSTERDAMSE
KUNSTRAAD

Inleiding

Kunst, Culturele Diversiteit
en Inclusiviteit in Amsterdam
de volgende stap

Kunstenplaninstellingen richten zich te veel op een publiek dat de weg naar de podia en musea al weet te vinden en te weinig op de samenleving in zijn geheel, met als gevolg dat de urgentie en importantie afnemen. Om relevant te blijven voor de Amsterdammer van de toekomst zullen de kunstenplaninstellingen hun blikrichting moeten verbreden samen met het alom aanwezige creatieve talent in de stad.

Het Amsterdamse beleid loopt, als het om inclusie gaat, achter op een aantal grote Europese, Amerikaanse en Canadese steden.¹ De afstand van de gesubsidieerde cultuur tot de volle breedte van de Amsterdamse bevolking is te groot. Wanneer kunst gemaakt wordt voor een exclusieve groep van insiders, worden de niet-dominante culturele uitingen buitengesloten. Er is behoefte aan programmeurs en makers die zich richten op publiek dat nu niet wordt uitgedaagd tot theater- of museumbezoek.

Amsterdam is een interculturele stad waar minderheden een meerderheid vormen. Diversiteit is geen doel op zich maar de realiteit van een verander(en)de bevolkingssamenstelling. Alle Amsterdammers moeten zich voldoende gerepresenteerd, gerespecteerd en gehoord voelen – in al hun verscheidenheid. Het zware accent dat wethouder Meliani nu op inclusiviteit legt, is vanuit dat perspectief hard nodig. Tegelijkertijd is in de sector een kentering zichtbaar. In 2011 heeft de cultuursector (landelijk) de Code Culturele Diversiteit gelanceerd. In de laatste paar jaar is het aantal gesprekken en conferenties over inclusie en diversiteit in het culturele veld enorm toegenomen.² In aanloop naar het Kunstenplan 2021-2024 hebben de Amsterdamse Culturele Instellingen (ACI) hun ambities op het vlak van diversiteit op papier gezet.

In de Verkenning 2019 heeft de kunstraad gewezen op de noodzaak van een diverse cultuursector. Dit advies van de Amsterdamse Kunstraad is een aansporing het ingezette beleid en de ambitie die de wethouder in de brief Contouren Kunstenplan 2021-2024 heeft verwoord, om te zetten naar de volgende stap: actie. Er is een radicale versnelling nodig. De inhaalslag die nu gemaakt wordt moet blijvend zijn en niet slechts een reactie op een actueel politiek thema.

1. Zie onder meer *How to support diverse talent, How to find and grow diverse talent* en andere brochures die deel uitmaken van *culture change guide uit 2017 van de Britse Art Council*.

2. In juni 2017 vond de eerste sectorbrede diversiteitsconferentie in Amsterdam plaats, georganiseerd door Amsterdamse Culturele Instellingen en de gemeente Amsterdam.

Diversiteit en Inclusiviteit

Diversiteit en inclusiviteit zijn modewoorden geworden, zodat ze inboeten aan betekenis en soms zelfs tegenstand kunnen oproepen. Het veelvuldig gebruik van de termen zorgt er wel voor dat men gedwongen wordt om over deze onderwerpen na te denken.

Met diversiteit refereert de kunstraad aan de samenstelling van een instelling waarin een verscheidenheid aan ideeën, ervaringen en eigenschappen zichtbaar is op het gebied van personeel, programmering, publiek en partners.

Inclusiviteit, of inclusie, duidt op de houding waarin de visie van deze diverse samenstelling (groep) op verschillende niveaus binnen de organisatie wordt omarmd, waardoor de organisatie voor iedereen ongeacht afkomst, leeftijd, politieke voorkeur, sociale klasse en lichamelijke of verstandelijke beperking toegankelijk is.

De focus in dit advies ligt op culturele diversiteit. De kunstraad onderschrijft het belang van inclusiviteit in zijn geheel, maar signaleert dat het gebruik van dit brede begrip een manier kan zijn om weg te blijven bij culturele diversiteit. Terwijl het bewustworden en stimuleren van culturele diversiteit nodig is voor een inclusieve cultuursector, waarin iedereen zich thuis kan voelen.

Aparte aandacht moet uitgaan naar de toegang tot de cultuursector voor mensen met een beperking. In verhouding tot de gehele arbeidsmarkt, zijn er zeer weinig mensen met een beperking werkzaam in de kunst en cultuur. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de sportsector, waar al jaren actief beleid wordt gevoerd om mensen met een beperking te betrekken.

Amsterdam is een superdiverse stad, maar defensieve tendensen in de Nederlandse samenleving maken dat veel mensen in hun eigen hoekjes en hokjes blijven. In de wijken leven bevolkingsgroepen soms langs elkaar in plaats van met elkaar. Inwoners van Amsterdam voelen zich veelal verbonden met 'hun stad'. Het gevoel Amsterdammer te zijn overstijgt veel politieke, sociale en demografische tegenstellingen. Maar onder het mom van het recht op vrije meningsuiting, wordt het inclusieve klimaat

dat Amsterdam wil nastreven, bedreigd.³ Media schenken veel aandacht aan ongezouten meningen en via online platformen wordt het denken in extremen versterkt.

Kunst kan van waarde zijn in het voorkomen van conflicten als gevolg van polarisatie.

Kunst kan begrip kweken, emoties laten zien en helpen om empathie op te bouwen.

Kunst kan bijdragen aan een gevoel van veiligheid en gedeeld identiteitsbesef.

De kunstraad heeft de inhoudelijke stellingname van Amsterdamse Culturele Instellingen gelezen, verschillende mensen gesproken en ook veel onderzoeken op dit terrein uit andere steden en landen bestudeerd. Er is en wordt veel geschreven en onderzocht over diversiteit en inclusiviteit, de waarde ervan, de mogelijkheden en de obstakels. Het is hoog tijd dat de daad bij het woord gevoegd wordt: er is een serieuze omslag nodig naar een cultureel diverse en inclusieve kunstensector.

In navolging van wethouder Meliani doet de kunstraad een **call to action**: aanbevelingen voor concrete acties die deels geïmplementeerd kunnen worden in de Hoofdlijnennota 2021-2024.

21 concrete aanbevelingen, in drie delen:

- Een inclusief kunstenplan: aanbevelingen om het kunstenplan gevarieerder en inclusiever te maken
- De jeugd heeft de toekomst: aanbevelingen om het creatieve talent in de stad kans op ontwikkeling te geven
- Kunst en cultuur tegen polarisatie: aanbevelingen om met meer inzet van kunst en cultuur een bijdrage te leveren om polarisatie op wijkniveau tegen te gaan

3. Philomena Essed, hoogleraar in Critical Race, Gender and Leadership Studies, spreekt in dit verband over *entitlement racism*: discriminerende uitspraken die verdedigd worden met een beroep op de vrije meningsuiting.

AMSTERDAMSE
KUNSTRAAD

Achtergrond

Kunst, Culturele Diversiteit
en Inclusiviteit in Amsterdam
de volgende stap

Geschiedenis

Pogingen om meer kleur en perspectief toe te voegen aan de cultuursector zijn eerder gedaan. Ter voorbereiding van dit advies sprak de kunstraad met kunstenaars uit de eerste generatie van het 'allochtonentheater'. In de jaren 80 van de vorige eeuw beschikte de kunstraad over een commissie voor 'multicultureel theater'. Toen werd dit gezien als iets extra's, iets wat naast de cultuursector opkwam en kon bestaan. Volgens de artistieke smaakmakers uit die tijd, pasten de voorstellingen vanwege hun emancipatorische karakter meer in het welzijnsbeleid dan bij de kunsten. De artistieke kwaliteit van de producties werd simpelweg miskend. Daar kwam enige verandering in toen Rick van der Ploeg als staatssecretaris voor cultuur in de jaren 90 de nota Ruim Baan voor Culturele Diversiteit presenteerde. Veel van wat onder die vlag is opgebouwd, werd bij de bezuinigingen van het eerste kabinet Rutte in 2013 echter weer afgebroken. De voorgeschiedenis heeft het vertrouwen van deze eerste generatie kunstenaars in Nederland beschadigd. De doorvoering van diversiteit in het beleid tot nu toe noemen zij eenzijdig. Het gaat niet enkel om een aanvulling op het programma, of in het personeelsbeleid. Los van de vraag hoe je een ander behandelt, gaat het over de vraag: hoe kijk je naar jezelf? Die zelfreflectie ontbreekt nog te veel in de cultuursector.

Mede door de inkrimping van het Theater Instituut Nederland (TIN) is de *legacy* van de eerste generatie 'multiculturele' theatermakers en kunstenaars weggevallen. Creatieve jongeren met een biculturele achtergrond zien haast geen rolmodellen in de gesubsidieerde sector. Zij ontwikkelen zich mede daardoor vaak in een commerciële richting. Het curriculum en aanbod van kunstvakopleidingen en gevestigde instellingen sluiten niet aan op hun belevingswereld. Biculturele talenten met een minder sterke sociaaleconomische status kiezen bovendien vaak voor beroepen met meer financiële zekerheid op de lange termijn.

Inclusieve stad

Er zijn op dit moment veel nieuwe initiatieven die bouwen aan een inclusieve stad. Bijlmer Parktheater, Podium Mozaïek en Theater de Meervaart hebben in het afgelopen decennium veel laten zien op dit vlak. Hetzelfde geldt voor Danstheater AYA, Imagine IC, Rightaboutnow Inc., Urban Myth en een aantal andere instellingen. Kunstvakopleidingen kijken kritisch naar hun toelatingseisen en lesstof om te bezien wat zij kunnen doen om toegankelijker te worden voor jongeren die zij nog niet bereiken.

Beleidsmatig zal een hernieuwde Code Culturele Diversiteit onderdeel worden van de toelatingscriteria voor het kunstenplan.

City Collective Amsterdam, een open collectief van progressieve Amsterdamse makers met een cultureel diverse achtergrond, heeft zich op verzoek van burgemeester Halsema verenigd met het doel 'de sociale en culturele status quo in de stad te doorbreken'. Het collectief startte in maart 2019 met achttien organisaties, waaronder platenlabel Top Notch, Stichting N8BM A'DAM, de kledingmerken Patta en SMIB en fotograaf Ahmed Polat. Het collectief wil als rolmodel optreden voor de toekomstige generatie makers en spant zich in voor betaalbare creatieve ruimte, erkenning voor projecten die gericht zijn op een inclusief, solidair en divers Amsterdam en het slechten van het onderscheid in waardering tussen hoge en lage cultuur.

In de academische wereld worden drastische stappen genomen om het aantal vrouwen in leidinggevende posities te verhogen.⁴ In de cultuursector is juist het aandeel medewerkers met een biculturele achtergrond zeer beperkt. Slechts enkele Amsterdamse (kunstenplan) instellingen kennen een inclusieve programmering en een cultureel diverse personele samenstelling. Van een serieuze en diepgaande systeemverandering is (nog) geen sprake.

Het Rijksmuseum houdt in 2020 een tentoonstelling over het Nederlandse slavernijverleden. Vanaf 5 oktober 2019 is de tentoonstelling Aan de Surinaamse grachten – Van Loon & Suriname (1728-1863) te zien in Museum Van Loon. Nederland heeft zijn slavernijverleden lange tijd niet onder ogen willen zien. Kennis over dit verleden deed te veel afbreuk aan de nationale canon van een glorieuze handelsnatie. Maar anno 2019 verliest het VOC-gevoel terrein als het dominante vertoog. In Amsterdam zet het college van B en W zich in om een nationale museale voorziening voor de herdenking van de trans-Atlantische slavernij op te zetten. Het stadsbestuur wordt hierin gesteund door de minister van OCW.

4. <https://www.tue.nl/nieuws/nieuwsoverzicht/17-06-2019-va-catures-wetenschappelijke-staf-tue-voor-topig-al-teen-voor-vrouwen/>.

Toegankelijkheid voor mensen met een beperking

Ook inclusiviteit in de zin van toegankelijkheid voor mensen met een beperking is nog ver weg.⁵ Mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking spelen in de kunst- en cultuursector op dit moment nauwelijks een rol. In vergelijking met de sportsector, loopt de cultuursector ver achter. Lang niet alle podia zijn toegankelijk voor mensen in een rolstoel. Vooral de artiesteningangen en de route naar het podium worden vaak over het hoofd gezien.

Amsterdam kan leren van goede voorbeelden in binnen- en buitenland om de cultuursector, zowel voor, op als achter het podium, open te stellen voor mensen met een zichtbare of onzichtbare beperking.⁶ Boventitels, braille en tolken (waar van toepassing) kunnen het aanbod voor specifieke groepen toegankelijk maken. Voor kunstenaars en artiesten met een lichamenlijk of verstandelijke beperking kunnen leerwerkplekken gecreëerd worden in de cultuursector.

Polarisatie

Migratie, culturele diversiteit en racisme staan hoog op de agenda in het politieke debat. Hoewel dit advies vooral gericht is op culturele rijkdom en verscheidenheid, wijst de AKr tevens op het belang van aandacht voor andere sociodemografische kenmerken. De doorwerking van sociaaleconomische achterstanden, slechte toegang tot de arbeidsmarkt en het uitgesloten zijn van netwerken en machtsstructuren hebben allemaal invloed op de afstand die in de samenleving kan ontstaan.

“Iedere democratie moet nadenken over haar duurzaamheid. [...] In een vandaag gepubliceerd rapport laat het SCP zien dat meer Nederlanders zich zorgen maken over de toenemende polarisatie. Driekwart van hen vindt dat debatten steeds feller en ongenueerder verlopen, dat de bereidheid van mensen om er samen uit te komen kleiner wordt. [...] De samenleving wordt niet alleen ingewikkelder, ze raakt daardoor ook spannener en lichter ontvlambaar.”

burgemeester Halsema, Kohnstammlezing op 29 maart 2019

5. Zie ook de Voortgangsrapportage toegankelijkheid 2018 Iedereen doet mee in Amsterdam!.

6. Theatergroep Graeae in London is een lichtend voorbeeld evenals Dada-fest in Liverpool en in Nederland Dance-Able van het Holland Dance Festival.

In een stad met inwoners van zoveel verschillende achtergronden, is het belangrijk dat mensen elkaar blijven zien, horen en ontmoeten. Buurthuizen, theaters, musea en de (festival)podia van de stad zijn hier bij uitstek de plekken voor. Door belangstelling te tonen voor de achtergrond en perspectieven van medebewoners, kunnen ontmoetingen tot inspiratie en wederzijds begrip en respect leiden.

Een voorstelling als *De wereld volgens John van Eric de Vroedt* (Het Nationale Theater) maakt de angst voor identiteitsverlies van een gewone Haagse jongen invoelbaar. De Vroedt laat zien dat de neoliberale sociaaleconomische realiteit een grote rol speelt in de radicalisering van de jongen tot 'boze witte man'.

De kunstraad meent dat culturele projecten een positieve rol kunnen spelen in de beleving van de eigen wijk of buurt. Een wijk is een goede plek voor mensen om samen gebeurtenissen te beleven. De gemeente kan mede door de inzet van culturele initiatieven bijdragen aan de-escalatie in de wijken.

De Stichting Buurtmuseum Indische Buurt verbond de huidige bewoners in Amsterdam-Oost met een expositie over de jodenvervolging op wijkniveau.⁷

Hedendaags racisme

De culturele rijkdom in de stad die voortkomt uit eeuwen onderdrukking is voor iedereen zichtbaar. Wat niet altijd zichtbaar is, maar voor velen wel voelbaar is dat we met de gevolgen van eeuwen racisme nog dagelijks te maken hebben.

Van 1 mei tot 1 oktober 1883 vond op het Museumplein de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel Tentoonstelling plaats. De Amsterdammers en de bezoekers van buiten de stad (in totaal 1 miljoen!) konden hier het koloniale paviljoen bezoeken. Ze zagen een standbeeld van J. P. Coen en bekeken allerlei koloniale producten. Maar de meeste belangstelling ging uit naar de mensen 'uit die verre streken'. Achter hekken werden 38 mensen uit Nederlands-Indië getoond en 28 mensen uit Suriname. De schrijvers van *de Gids Slavernijverleden Nederland* (2019) slaagden erin om in elk geval van vijf tentoongestelden de identiteit te achterhalen.⁸

7. <https://oost-online.nl/expositie-over-de-transportaties-en-razzias-om-geschiedenis-samen-te-verwerken/>.

8. *Gids Slavernijverleden Nederland*, Diennek Hondius, Nancy Jouwe, Dineke Stam en Jennifer Tosch, LM Publishers 2019.

De kunstraad is blij met de actieve houding van het college van B en W als het gaat om het voorkomen van discriminatie, die ook spreekt uit de steun voor het opzetten van een nationale museale voorziening slavernijverleden.⁹ Een grote meerderheid van de Amsterdamse gemeenteraad eist dat Amsterdam als eerste gemeente in Nederland excuses aanbiedt voor het slavernijverleden.¹⁰ Binnenkort zal een nieuwe wijk op IJburg – centrumeiland – worden vernoemd naar diegenen die een leven lang hebben gevochten tegen kolonialisme en slavernij in Indonesië, op de Antillen en in Suriname. Ook juicht de kunstraad de Amsterdam Prijs voor The Black Archives toe.¹¹ Toch kan er meer gedaan worden aan het belichten van de effecten van hedendaags racisme op de samenleving. De effecten van micro-agressie op de werkvloer, of de voorkeur voor de ‘eigen groep’ in gemengde wijken kunnen een verlamdende werking hebben op het leefklimaat, de werksfeer en de gezondheid van de mensen.

The Black Archives is een archief en een culturele ontmoetingsplek waar geschiedenis en cultuur vanuit zwarte perspectieven bewaard en gedeeld worden. De instelling organiseert dialogen en ontwikkelt exposities rondom onderbelichte verhalen. The Black Archives is gevestigd in het pand van de vereniging Ons Suriname, waar meer mediaproducten werken, onder andere de bedrijven die het Ketu Koti Festival en het Kwaku Summer Festival organiseren.

Discriminatie op de arbeidsmarkt wordt alom ervaren als een probleem. Het feit dat de thematiek, de optiek en de uitgangspunten van tentoonstellingen en voorstellingen in overgrote mate westers zijn gekleurd, vinden velen ten onrechte nog niet problematisch.

Onbewust worden mensen gestuurd door vooroordelen die door de huidige historische inzichten en in de media steeds worden bevestigd. Een inclusieve stad is daarom alleen mogelijk wanneer er bewustzijn ontstaat van de doorwerking van dit perspectief. Meer aandacht voor alle facetten van onze geschiedenis draagt bij aan een gedeeld identiteitsbesef.

9. Het sociaal innovatiebureau IZI Solutions, stichting Museum zonder Muren en stichting NiNsee werken samen om te komen tot een gezamenlijk en compleet plan voor de invulling van deze museale voorziening.

10. Parool 24 juni 2019.

11. In 2018 won The Black Archives de Amsterdam Prijs in de categorie Stimuleringsprijs.

AMSTERDAMSE
KUNSTRAAD

21 Aanbevelingen

Kunst, Culturele Diversiteit
en Inclusiviteit in Amsterdam
de volgende stap

In het nieuwe kunstenplan wil het college eisen stellen op het vlak van diversiteit. De instellingen die een subsidie willen ontvangen in het kader van het kunstenplan, moeten een actieplan opstellen over inclusiviteit en diversiteit (van governance tot organisatie en bedrijfsvoering, van publiek tot programma en talent). Het actieplan inclusiviteit dient als instapeis om in aanmerking te kunnen komen voor een kunstenplansubsidie.

De kunstraad ondersteunt dit beeld maar waarschuwt voor *window dressing* in de vorm van een of twee zichtbare verbeteringen. De actieplannen moeten geen afvinklijstjes worden op basis van de 4 P's (personeel, programmering, publiek en partners) in de Code Culturele Diversiteit. Diversiteitsbeleid gaat niet om cosmetische aanpassingen. Het gaat om een houding en een visie op de veranderingen die nodig zijn binnen een organisatie, waarbij zelfreflectie essentieel is.

Met onderstaande aanbevelingen wil de kunstraad de focus op cijfers verschuiven naar de focus op inclusieve houding en bewust handelen. De kunstraad doet daarom geen aanbevelingen omtrent het hanteren van quota, maar gaat wel in op andere methodes die meetbare resultaten kunnen geven.

21 concrete aanbevelingen, in drie delen:

- Een inclusief kunstenplan: aanbevelingen om het kunstenplan gevarieerder en inclusiever te maken
- De jeugd heeft de toekomst: aanbevelingen om het creatieve talent in de stad kans op ontwikkeling te geven
- Kunst en cultuur tegen polarisatie: aanbevelingen om met meer inzet van kunst en cultuur een bijdrage te leveren om polarisatie op wijkniveau tegen te gaan

木管合奏大師班

Woodwind

AMSTERDAMSE
KUNSTRAAD

Een inclusief kunstenplan

AANBEVELINGEN OM HET KUNSTENPLAN
GEVARIIEERDER EN INCLUSIEVER TE MAKEN

Foto: Calefax © Oliver Boekhoorn

Foto: Untold voor Verkeerd Verbonden | Van Gogh verbindt © Randy Da Costa

1. Nulmeting inclusiviteit van elke kunstenplaninstelling

In de Contourenbrief Kunstenplan 2021-2024 kondigt de wethouder aan dat alle instellingen een actieplan diversiteit op moeten stellen als instapeis voor het kunstenplan. Dit actieplan dat op maat gemaakt is door de instelling zelf speelt tevens een rol in de beoordeling van de prestaties van de instellingen.

Als onderdeel van dit actieplan stelt de kunstraad voor dat de instellingen een online enquête invullen, die door de gemeente is opgesteld naar het voorbeeld van de enquête¹² van Tilburg University op de website van het landelijke Actieplan Cultuur & Creatief Inclusief.¹³ Deze enquête wordt door de directie en de medewerkers ingevuld en dient als nulmeting en instapvereiste, om vanuit daar doelstellingen te formuleren en de ontwikkeling inzichtelijk te maken.

12. De scan is ontwikkeld door Federatie Cultuur, in samenwerking met de Universiteit van Tilburg, Coaching in de Cultuur, DiversityScan, en Mavis Carrilho.

13. <https://cultuurencreatiefinclusief.nl/>.

2. Training voor personeel op inclusieve werkhouding

Veel mensen zijn overtuigd van de correctheid van hun eigen morele inzicht, maar realiseren zich niet dat die morele inzichten mede zijn gevormd door een maatschappij waarin ongelijkheid niet voor iedereen direct zichtbaar is. Het is belangrijk dat alle medewerkers de kans krijgen om een gevoeligheid te ontwikkelen voor de onbewuste overtuigingen die inclusiviteit in de weg staan.

Kunstenplaninstellingen moeten gestimuleerd worden hun personeel een training aan te bieden op het gebied van een inclusieve werkhouding. Deze trainingen hebben niet als doel om een wereldbeeld op te leggen, maar om de intrinsieke motivatie op te wekken het dominante wereldbeeld ter discussie te stellen. Deze trainingen kunnen een doorwerking hebben op het aanbod en het publiek dat wordt bereikt.

Stedelijk Museum Amsterdam en het Van Abbemuseum lanceerden in 2018 STUDIO I, een platform voor een inclusieve museale sector. Naast het online platform waar kennis wordt gedeeld, organiseert STUDIO I symposia en kenniscafés over toegankelijkheid, inclusie en representatie. Ook ondersteunen zij musea bij het ontwikkelen van inclusieve programma's en voorzieningen en bieden zij trainingen aan museum personeel.

3. Inclusief taalgebruik in interne en externe communicatie

De impact van woorden die een onuitgesproken rangorde in stand houden, is groot. Publicaties als Words Matter van Het Nationaal Museum van Wereldculturen proberen inzicht te geven in de invloed van taal op de beleving van inclusie in de cultuursector. Taalgebruik, zowel intern als extern, geeft weer wat een instelling beschouwt als de norm.

Kunstenplaninstellingen moeten bewust worden van het taalgebruik in hun interne en externe communicatie. Een (openbaar) beleid op inclusief taalgebruik kan onderdeel zijn van het actieplan dat elke instelling moet opstellen. In een inclusieve instelling word je niet gedwongen kunst te ervaren vanuit een dominant westers perspectief. Het perspectief wordt benoemd en er is ruimte voor meerdere interpretaties. Cultureel erfgoed is gedeeld erfgoed waarin de perspectieven op de geschiedenis en op het heden van alle kanten moeten komen.

Het Nationaal Museum van Wereldculturen heeft de gids Words Matter opgesteld om tot betere benamingen te komen in hun folders, onderschriften en naambordjes. Deze gids is incompleet en zal nooit af zijn, omdat er altijd weer nieuwe gevoeligheden kunnen ontstaan. De kunstraad ziet de weg naar meer inclusie ook als een proces van verandering, waarbij vele doelen kunnen worden bereikt, maar waarbij je nooit tot een afronding kan komen.

“In het Rijksmuseum krijgen kunst en geschiedenis betekenis voor een breed samengesteld, (inter)nationaal publiek. In publieksuitingen zoals tentoonstellingen, publicaties, de website en audiotours, wil het museum daarbij de taal van deze tijd gebruiken zonder de geschiedenis te kort te doen. Taal leeft, woorden die decennia geleden gangbaar en acceptabel waren, zijn dat nu niet meer.”

rijksmuseum.nl/nl/onderzoek/terminologie

4. Vertrouwenspersonen met kennis van inclusie

Een inclusieve cultuursector biedt een veilige werkomgeving voor alle medewerkers. In de strijd tegen onbewuste vooroordelen op de werkvloer is het delen van ervaringen essentieel. De brancheorganisaties in de cultuur hebben zich geschaard achter het Actieplan Cultuur & Creatief Inclusief. Dit door de minister ondersteunde initiatief is ondergebracht bij het LKCA en fungeert als inspirator en stimulator voor de cultuursector.

Op alle niveaus in de organisaties moet het belang van inclusie en wederkerigheid bespreekbaar worden gemaakt. Interne vertrouwenspersonen kunnen worden aangesteld (of de bestaande vertrouwenspersonen bijgeschoold), met kennis over het inrichten van een inclusief werkklimaat.

5. Online netwerk voor cultureel divers talent

Om nieuw publiek te bereiken moeten de instellingen werken aan een waarneembare representatie van de Amsterdamse bevolking op alle niveaus. Werving en selectie via gespecialiseerde bureaus is voor sommige instellingen te duur. Veel instellingen hebben moeite om kandidaten met een biculturele achtergrond aan te trekken. Vaak worden dezelfde mensen geraadpleegd zodat de zoektocht beperkt blijft tot een te kleine kring.

Om de ontmoeting tussen cultureel divers talent en de kunstenplaninstellingen te bevorderen, adviseert de kunstraad een nieuwe functie in het kunstenplan op te nemen, een webportaal werving en selectie waar alle vacatures bij kunstenplaninstellingen op vermeld staan, gericht op cultureel divers talent. Dit webportaal moet actief en breed onder de aandacht worden gebracht.

6. Coachingstrajecten voor ervaren talenten met biculturele achtergrond

Bij het bevorderen van inclusiviteit spelen leidinggevende en andere gezichtsbepalende functies een voorname rol. Te vaak blijft de diversiteit van het personeelsbestand beperkt tot de ondersteunende functies. Dit komt deels door een gebrekkige doorstroming op de arbeidsmarkt voor personeel in de cultuursector en deels door het lage aanzien van culturele beroepen dat wordt bevestigd door de slechte honorering.

De kunstraad adviseert de gemeente om coachingstrajecten te financieren voor ervaren talenten met een biculturele achtergrond, die leiderschapskwaliteiten en -ambities hebben. De MOBO-beurzen¹⁴ in Londen kunnen als voorbeeld dienen.

London Theatre Consortium

Om het gebrek aan diversiteit van hoger management in theaterinstellingen aan te pakken, heeft London Theatre Consortium (LTC) de *MOBO Fellowships* ontwikkeld. Deze beurzen zijn bedoeld voor *'midcareer leaders from Black and minority ethnic backgrounds'* en stimuleren de doorgroei naar leiderschapsposities. In een traject van zes maanden worden maximaal vier personen begeleid.

14. MOBO (Music Of Black Origin) Motivate-Elevate-Celebrate viert met de jaarlijkse Award Ceremony al meer dan 20 jaar het succes van urban muziek en cultuur in Londen.

15. Beleid van de National Football League in Amerika.

7. Verplichting van de Rooney Rule

De kunstraad is van mening dat instellingen bewust in hun werving en selectie een inclusief werknemersbestand moeten nastreven, zeker waar het leidinggevende functies betreft. Wanneer instellingen verplicht worden diverser te werven krijgen zij ook inzicht in keuzes die zij maken bij de selectie.

Instellingen in het kunstenplan krijgen een inspanningsverplichting om de Rooney Rule¹⁵ te hanteren: bij het vervullen van leidinggevende en gezichtsbepalende functies moeten in elk geval twee van de kandidaten

die voor een gesprek worden uitgenodigd, een biculturele achtergrond hebben.

8. Inclusieve beoordelingscommissies

Op weg naar een nieuw kunstenplan zet de kunstraad de focus op inclusieve houding en bewust handelen centraal – bij de instellingen, maar zeker ook aan de kant van de beoordeling. Een inclusief kunstenplan is alleen mogelijk wanneer op alle niveaus in de subsidieketen, van kaderschetsing tot uitvoering en beoordeling, sprake is van een inclusieve houding.

Om de aanvragen en de daarin verwoorde artistieke kwaliteiten goed te kunnen beoordelen, is het belangrijk dat de beoordelingscommissies bij de kunstraad en het AFK een inclusieve houding en diverse samenstelling hebben.

9. Cultuurbezoek voor meer Amsterdammers met een stadsbrede City Card

De prijs van toegangskarten voor culturele instellingen werpt een (te) hoge drempel op voor Amsterdammers met een beperkt bestedingsbudget. De mogelijkheden om korting te krijgen, zoals de stadspas, CJP-pas, en abonnementen als We are Public en de Cineville-pas, zijn te veel gericht op niches om de doorbraak naar een bredere publieksgroep mogelijk te maken. Het prijsbeleid van het Metropolitan Museum for the Arts (The Met) in New York kent 'entree op basis van donatie' voor alle inwoners, scholieren en studenten. Dat lijkt verleidelijk om over te nemen, maar onze cultuur is minder gericht op vrijwillige donatie.¹⁶

De invoering van een Amsterdam City Card¹⁷ voor Amsterdammers, met aantrekkelijke aanbiedingen voor cultuurbezoek, die voor een gering bedrag door bewoners kan worden aangeschaft en gratis is voor stadspashouders, kan de kloof tussen de sector en de Amsterdammers verkleinen.

16. Voor het opbouwen van een ledenbasis als derde geldstroom naast sponsoropbrengsten en inkomsten uit kaartverkoop, kunnen instellingen wel inspiratie opdoen bij het The Met.

17. De Amsterdam City Card is een initiatief van Amsterdam Partners, gericht op bezoekers (toeristen) aan de stad. Voor een vast bedrag biedt de City Card 1 tot 5 dagen onder meer gratis bezoek en kortingsbezoek aan verschillende culturele instellingen.

AMSTERDAMSE
KUNSTRAAD

De jeugd heeft de toekomst

AANBEVELINGEN OM HET CREATIEVE TALENT IN
DE STAD KANS OP ONTWIKKELING TE GEVEN

Foto: ICKamsterdam © Bas de Brouwer

Foto: Cinekid © Pieter Kers

10. Innovatieve kracht van de jeugd

In een stad die zich razendsnel ontwikkelt zijn de creatieve input en de adaptieve vermogens van de jeugd belangrijke innovatieve factoren. Op de plekken waar jongeren de baas zijn over wat er op de locatie gebeurt, kunnen zij zich waardevol ontwikkelen. De cultuursector kan zich laten inspireren door de ideeën die hier uit voortkomen. Zo begon Poetry Circle van Nowhere met spoken word, verbreedde zich naar elektronische muziek en vond het programma elders in het land navolging.

Analoog aan de Johan Cruyff-courts zijn er door de hele stad dergelijke 'culturele trapveldjes' nodig waar jongeren kunnen experimenteren en waar hun visie leidend is. Deze plekken zijn vooral nodig in delen van de stad waar op cultureel gebied (te) weinig voorzieningen zijn. Het extra geld hiervoor kan gevonden worden bij welzijn en gebiedsgerichte ontwikkeling.

Jonge Amsterdammers zijn en maken de toekomst. Succesvolle programma's als de Blikopeners van Stedelijk Museum Amsterdam (SMA) werpen nog meer vruchten af als de visie van jongeren door gaat klinken in de beleidsplannen van de instellingen.

11. Meer ruimte voor creatief ondernemerschap

Jongeren hebben behoefte aan meer (betaalbare!) atelierruimte. In de drukke binnenstad is daarnaast behoefte aan winkelruimte die op non-profit basis wordt verhuurd. Sterke merken van Amsterdamse bodem kan de kans geboden worden een publieksbasis op te bouwen en te experimenteren met creatieve talenten voor nieuwe productlijnen. De verkoop van het uit Amsterdam Zuidoost afkomstige merk The New Originals in de Bijenkorf (voorjaar 2019) is een lichtend voorbeeld. De Amstelpassage in het Centraal Station van Amsterdam is een goed voorbeeld van het faciliteren van creatief ondernemerschap op een centrale plek met een potentieel interessante afzetmarkt.

In de binnenstad moeten meer brancheringsplannen worden opgesteld samen met bewoners en creatieve ondernemers, naar het voorbeeld van de samenwerking tussen de gemeente en de NV Zeedijk.

De kunstraad is blij dat bestaande en nieuwe broedplaatsen meer inclusief en cultureel divers worden.

In het Amsterdams atelier- en broedplaatsenbeleid 2019-2022 wil het college meer ruimte bieden aan de maakindustrie en aan kunstenaars met een MBO-achtergrond. Deze roep om ruimte leeft sterk bij jongeren die zich in creatieve zin willen ontwikkelen. Het college moet erkennen dat toegang bieden aan MBO'ers in de broedplaatsen een uitbreiding van het aantal plekken noodzakelijk maakt.¹⁸

12. Stedelijke Beleidsvisie Creatieve Industrie

Anders dan in sommige andere steden is de afstand tussen het kunstenplan en de creatieve industrie in Amsterdam heel groot. Juist in dat overgangsgebied liggen kansen voor nieuwe generaties.

18. Zie ook reactie CAWA op motie 1149, aangenomen in de gemeenteraad op 8 november 2018.

Creatief ondernemerschap van eigen bodem kan een grotere rol spelen in het internationale beleid en in het imago van de stad. Daarbij is van belang dat niet iedere keer aan dezelfde talenten wordt gevraagd om mee te doen.

De kunstraad adviseert het college van B en W om een Stedelijke Beleidsvisie Creatieve Industrie¹⁹ op te stellen die inhoudelijk gedragen wordt door de wethouders van Cultuur en Economische Zaken. In de Beleidsvisie Creatieve Industrie moet het om creatieve ideeën, mensen en marketing gaan met daarin een rol voor Amsterdam Creative Industries Network²⁰. De Amsterdamse Kunstraad zal in aanloop naar deze beleidsnota een advies uitbrengen, in samenspraak met de geledingen en personen in Amsterdam die op dat terrein deskundigheid hebben.

19. In aanvulling op het beleid van Amsterdam Economic Board.

20. Een initiatief van de Hogeschool van Amsterdam, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Hogeschool Inholland en de Gerrit Rietveld Academie, om de afstand tussen kunstvakopleidingen en de markt te verkleinen, www.amsterdamcreativeindustries.nl.

21. The Dots is een internationale sociale netwerksite voor projectontwikkelaars, makers, ondernemers en freelancers in de creatieve sector. <https://the-dots.com/>.

22. Het Amsterdams Fonds voor de Kunst heeft een uitstekend track record in het ondersteunen van biculturele makers in diverse disciplines. De landelijke fondsen zijn hier inmiddels ook actiever mee bezig.

13. Openbare werving voor freelance werk

Het aantal vaste banen in de cultuursector is beperkt, veel instellingen werken met freelancers rond hun vaste kern, een flexibele schil. De creativiteit en de innovatie komen in veel gevallen van freelancers die een scheppend beroep hebben of uitvoerend kunstenaar zijn. Voor deze gezichtsbepalende activiteiten vindt nu in veel gevallen geen openbare werving plaats.

Zij-instroom van cultureel divers talent is gebaat bij meer openbare werving voor freelance werk bij de culturele instellingen. Door regie- en schrijfoverdrachten breed uit te zetten en openbare audities te houden, krijgt talent een kans. De kunstraad adviseert daarom in het nieuwe kunstenplan een 'prikbord' voor freelance opdrachten als een nieuwe functie op te nemen, geïnspireerd op het (commerciële) initiatief The Dots.²¹

14. Actieve communicatie subsidiemogelijkheden

Het subsidiesysteem sluit onvoldoende aan op de wijze waarop jonge makers werken. Werk van modeontwerpers, dj's/producers en visual/digital artists wordt op evenementen beleefd en op internet gedeeld. Deze creatieve uitingen spreken een breed publiek aan en ontwikkelen zich in commerciële richting. De kunstraad mist nu aansluiting van deze generatie 'creatieven' met het kunstenplan.

De gemeente moet kunstvakopleidingen (MBO en HBO) in de stad aansporen om meer informatie te verstrekken over de mogelijkheden om subsidie aan te vragen. Voor makers die niet via het kunstvakonderwijs aan een artistieke carrière beginnen maar een alternatieve route bewandelen, kan in aanvulling op de werkzaamheden van de cultuurverkenner van het AFK een publiekscampagne worden uitgezet.²²

15. Verbreding van de criteria waarop getoetst wordt

Stichting N8BM A'DAM heeft zich met dertien organisaties, waaronder platenlabel Top Notch, kledingmerk Patta, Sociëteit SEXYLAND en de museale landingsplek OSCAM, verenigd in City Collective Amsterdam. Het collectief staat open voor nieuwe toetreders om samen te bouwen aan een inclusieve stad en een duurzame relatie tussen de makers en het stadsbestuur. Een van de actiepunten is het slechten van het onderscheid in waardering tussen hoge en lage cultuur.

In het nieuwe kunstenplan moet ruimte worden gemaakt voor aanbod dat nu nog ontbreekt. Bij het opstellen van de Hoofdlijnen 2021-2024 moeten de beoordelingscriteria waar aanvragers aan moeten voldoen, verbreed worden. Het criterium 'artistieke kwaliteit'²³ is in veel disciplines aan herijking toe, zodat zogenoemde 'lage cultuur', 'subculturen', 'jongerenculturen', en niet-westerse culturen meer dan voorheen kans maken op een positieve beoordeling.

23. Dit begrip wordt door de kunstraad al jaren uitgelegd als een optelsom van meerdere, verschillende kwaliteiten die beter benoembaar zijn, zoals ambachtelijk, vernieuwend, toonaangevend, experimenteel, gezaghebbend et cetera.

AMSTERDAMSE
KUNSTRAAD

Kunst en cultuur tegen polarisatie

AANBEVELINGEN OM MET
MEER INZET VAN KUNST EN CULTUUR EEN
BIJDRAGE TE LEVEREN OM POLARISATIE OP
WIJKNIVEAU TEGEN TE GAAN

Foto: Saman Amini | De Parade © Casper Koster

Foto: Tolhuistuin

16. Buurtgerichte samenwerking

De theaters, musea en (festival)podia van de stad zijn bij uitstek de plekken waar mensen op buurtniveau samen kunnen komen. Door belangstelling te tonen voor de achtergrond en perspectieven van buurtbewoners en hen (af en toe) actief te betrekken bij activiteiten, kunnen culturele instellingen bijdragen aan een gevoel van verbinding in de wijk.

Instellingen kunnen buurtbewoners dichter bij elkaar brengen met speciale programma's – waarvoor de instelling buurtbewoners (persoonlijk) uitnodigt. Ook kunnen instellingen, al dan niet in samenwerking met andere instellingen in de buurt, zich richten op bepaalde groepen buurtbewoners, zoals ouderen en eenzame mensen. Daarnaast kunnen instellingen initiatieven vanuit de wijk verwelkomen.

De Cultuur Connectie Oost is een buurtgericht cultuurcluster dat samenwerking tussen culturele organisaties stimuleert en programmering toegankelijk maakt voor een divers publiek. In 2018 hebben de instellingen binnen het cluster samengewerkt aan programmering in de vorm van de week 'Samen tegen de eenzaamheid'.

17. Zichtbaarheid van het 'grijze' midden

Op veel plaatsen in de stad leven groepen langs elkaar heen. Waar het gesprek ontbreekt, kunnen stereotype denkbeelden groeien die soms tot extreme opvattingen leiden. Het zijn juist die ongenueanceerde ideeën die in het publieke en politieke debat de meeste aandacht krijgen, terwijl de verhalen 'tussen' de extremen in de verdediging gedrongen worden.

Er is een herwaardering nodig van het genuanceerde denken, voor de verhalen die de diversiteit aan meningen en ervaringen in de stad laten zien.

"We leven steeds meer in onze eigen bubbels. Dat wordt alleen maar sterker. [...] Een groot deel van de bevolking kan en zal meer eigen keuzes maken, meer vrijheid genieten en meer regie over het leven hebben. Een ander deel helemaal niet. Wie komt er straks nog op voor het algemeen belang?"

Kim Putters, Veenbrand, 2019

De kunstraad adviseert de gemeente initiatieven te steunen die de veelheid en verscheidenheid in het 'grijze' midden zichtbaar maken.

Movisie, landelijk kennisinstituut voor een samenhangende aanpak van sociale vraagstukken, gebruikt kunst- en groenprojecten bij het maken van verbindingen in de buurt. Online biedt www.daretobegrey.com ruimte aan het positieve verhaal én aan de kritische noot. Met een platform voor vernieuwende perspectieven, uiteenlopende opinies en persoonlijke verhalen, willen zij de overmatige aandacht voor zwart-wit denken in de samenleving wegnemen.

18. Duurzame ondersteuning van initiatieven die op grassrootlevel opereren

Kunstprojecten rondom sociale vraagstukken (cultuurparticipatie, community art en social-placemaking) kunnen zorgen voor meer cohesie tussen buurtbewoners, kunstenaars en ondernemers. Projecten die op grassrootlevel opereren kunnen een gunstig effect hebben op de beleving van saamhorigheid en veiligheid in de wijken en op een speelse manier bijdragen aan een gevoel van verbondenheid.²⁴

De kunsteraad vindt de actieve bemoeienis van kunstenaars van groot belang voor verbinding en samenhang. Het opbouwen van de contacten in de buurt en het winnen van het vertrouwen van de bewoners werpen alleen op lange termijn vruchten af. Het is belangrijk dat er een structurele financiering komt voor deze initiatieven die nu alleen op projectbasis worden ondersteund en waar het kunstenaarsplan te weinig ruimte voor biedt. De gemeente moet andere begrotingsposten aanwijzen om deze kleinschalige initiatieven duurzaam te financieren.

In Amsterdam Nieuw-West zijn The Beach en ZID Theater goede voorbeelden van culturele instellingen die verbinding met de buurt maken. Een ander goed voorbeeld is Noordje in Amsterdam-Noord, waar kinderen en jongeren, vaak met een biculturele achtergrond, leren om creatief te schrijven. Taalbegrip staat centraal bij Noordje, als voorwaarde om gedachten en gevoelens te kunnen uiten.

19. Meer investering in buitenschoolse cultuureducatie

Dankzij het Basispakket Kunst- en Cultuureducatie komen bijna alle Amsterdamse leerlingen op de basisschool in aanraking met kunst en cultuur. Om dit basispakket mogelijk te maken is vanaf 2013 flink gesneden in het budget voor buitenschoolse educatie. Hierdoor missen kinderen in wijken waar weinig cultuuraanbod is een schakel naar de wereld van fantasie, verbeelding en kunst.²⁵

De kunsteraad adviseert de gemeente voor het Kunstenaarsplan 2021-2024 geld te reserveren voor buitenschoolse educatie. Ook zou het goed zijn om op locaties waar al activiteiten voor jongeren plaatsvinden, zoals de Studiezalen van Abdelhamid Idrissi²⁶, cultuureducatie aan het aanbod toe te voegen (met mankracht en middelen).

24. Zie ook hoofdstuk 5 van de Verkenning 2019 van de Amsterdamse Kunsteraad.

25. Zie ook hoofdstuk 16 van de Verkenning 2019 van de Amsterdamse Kunsteraad.

26. Amsterdammer van het jaar 2019 en directeur van de Studiezalen, zie www.studiezalen.com.

20. Een workshop voor het voortgezet onderwijs over vrijheid van meningsuiting

Amsterdam heeft een bloeiende debatcultuur. In een stad waar vrijheid van meningsuiting een groot goed is, ontstaat soms de misvatting dat dit ook het recht om te beledigen zou inhouden.

De gemeente moet zich samen met de debatpodia in de stad actief inzetten om verbale agressie te beteugelen en te investeren in bewustzijn van de grenzen van meningsuiting (zowel juridisch als maatschappelijk). Om het gevoel van een veilig klimaat voor debat te bevorderen, adviseert de kunstraad voor het voortgezet onderwijs een workshop te faciliteren over vrijheid van meningsuiting, waarin onder meer het onderscheid tussen vrije meningsuiting en haat zaaien duidelijk wordt gemaakt. Deze workshop kan gemaakt worden in de vorm van een (rollen)spel, naar het voorbeeld van Democracy.²⁷

21. Chief Cultural Diversity Officer

Kunst heeft een autonome kracht. De ontwerpkracht van kunstenaars kan een gunstige invloed hebben op andere beleidsdoelstellingen in andere domeinen. Om toegang te verkrijgen tot de relevante ambtelijke en bestuurlijke circuits en de cultuursector te inspireren rond inclusiviteit en diversiteit, adviseert de kunstraad een Chief Cultural Diversity Officer aan te stellen bij de gemeente. Deze functionaris moet net als de Chief Technology Officer en de Chief Science Officer als een adviseur en makelaar te werk gaan en opereren in de volle breedte van het gemeentelijk beleid. De CCDO moet alarmeren, agenderen en aanjagen en de cultuursector aansporen de volgende stap te zetten naar duurzame inclusiviteit.

27. Democracy is het educatieve programma waarin basisschoolkinderen voor het eerst kennis maken met democratische besluitvorming. Gemeenten krijgen dit programma aangeboden door ProDemos.

COLOFON

Kunst, Culturele Diversiteit en Inclusiviteit in Amsterdam de volgende stap

Bestuur AKr

Felix Rottenberg (*voorzitter*), Paulette Smit (*vicevoorzitter*), Jolanda Spoel, Jaïr Strandens, Katja Weitering

Ad-hoc Commissie Diversiteit en Inclusie

Paulette Smit, John Leerdam, Diana Hoilu-Fradique (*secretaris*)

Dit advies kwam mede tot stand met input van de commissieleden van de kunstraad.

Bureau AKr

Guikje Roethof (*algemeen secretaris*), Barbara van de Water (*senior beleidsmedewerker*), Sjaiesta Badloe (*beleidsmedewerker*), Bianca Nieuwboer (*beleidsmedewerker*), Diana Hoilu-Fradique (*projectmedewerker diversiteit en inclusie*)

Vormgeving Context - creative studio | www.cie.studio

Correctie Grete Simkuté

De kunstraad dankt*:

Yoeni Albrecht, Stephanie Archangel, Maru Asmellash, Hilde Atalanta, David Bazen, Eran Ben-Michaël, Jocelyn Bergland, Annabelle Birnie, Kees Blijleven, Wies Bloemen, Marjorie Boston, Briec-Yves (Mellouki) Cadat-Lampe, Ernestine Comvalius, Kick van Doorn, Charlie Duran, Aron Eilander, Brian Elstak, Rutger Esajas, Farnoosh Farnia, Marcel Feil, Maarten Geerlings, Mo Hersi, Maarten van Hinte, Abdelhamid Idrissi, Tanja Jadnanansing, Anis de Jong, Sophie de Krom, Paul Mbikayi, Khadija al Mourabit, Saban Ol, Rita Ouédraogo, Robert van der Padt, Kai Pattipilohy, Els van der Plas, Rick van der Ploeg, Wouter van Ransbeek, Dirk Reynders, Michel de Rooij, Felix de Rooy, Rachel Rumai Diaz, Myriam Sahraoui, Awura Simpe, Devika Sluisdom, Valika Smeulders, Frouwkje Smit, George Elias Tobal, Joan Tol, Marthe de Vet, Emma Waslander, Marianna Wassenaar, Vivienne Ypma, Zafer Yurdakul, Rolien Zonneveld

* deze mensen zijn op verschillende moment van het adviestraject geraadpleegd door de kunstraad, zij dragen geen verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit advies

Amsterdamse Kunstraad

Kloveniersburgwal 47

1011 JX Amsterdam

tel: 020 6264315

post@kunstraad.nl

AMSTERDAMSE KUNSTRAAD

WWW.KUNSTRAAD.NL